

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

Mülteci Gerçeği ve Genç İşsizlik Sorunu: Türkiye için Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi

Refugee Reality and Youth Unemployment Problem: Toda-Yamamoto Causality Analysis for Türkiye

Süleyman GÜRBÜZ

Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

suleyman.gurbuz@bozok.edu.tr

Orcid ID: 0000-0003-1651-2310

Öz: Göçler, gerek doğal gerekse de insanoğlunun neden olduğu sebeplerle gerçekleşmektedir ve son yıllarda küresel anlamda problem olarak görülmeye başlamıştır. Avrupa ve Asya'yı birbirine bağlayan bir noktada bulunması ve son zamanlarda komşu ülkelerinde yaşanan çatışmalar nedeniyle Türkiye bu göç dalgasından en fazla etkilenen ülkelerden birisi olmuştur. Bu çalışmada, Türkiye'de yaşayan mültecilerin göç etmelerinin ekonomik sebepleri ve sonuçları konusunda inceleme gerçekleştirilmektedir. 1991-2022 yılları arasında Türkiye'ye gelen mülteciler, genç işsizlik oranı, enflasyon ve asgari ücret değişkenleri kullanılarak, yapısal kırılmalı birim kök ve eşbütünleşme testleri yapılmıştır. Daha sonra da Toda-Yamamoto nedensellik analizi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre, genç işsizlik oranı ile mülteci sayısı ve mülteci sayısı ile asgari ücret arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Ayrıca, asgari ücretten genç işsizlik oranına, enflasyondan asgari ücrete, genç işsizlik oranından enflasyona, mülteci sayısından enflasyona doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Genç işsizlik, mülteci, enflasyon, asgari ücret, yapısal kırılma.

Abstract: Migrations occur due to both natural and human-induced reasons, and in recent years they have begun to be seen as a global problem. Turkey has been one of the countries most affected by this wave of migration due to its location at a point connecting Europe and Asia and the recent conflicts in its neighboring countries. In this study, an examination is carried out on the economic reasons and consequences of the migration of refugees living in Turkey. Structural break unit root and cointegration tests were conducted using variables such as refugees coming to Turkey between 1991 and 2022, youth unemployment rate, inflation and minimum wage. Then, Toda-Yamamoto causality analysis was applied. According to the analysis results, a bidirectional causality relationship was found between the youth unemployment rate and the number of refugees and the number of refugees and the minimum wage. In addition, a unidirectional causality relationship was found from the minimum wage to the youth unemployment rate, from inflation to the minimum wage, from the youth unemployment rate to inflation, and from the number of refugees to inflation.

Keywords: Youth unemployment, refugee, inflation, minimum wage, structural break.

Geliş Tarihi:13.06.2024

Kabul Tarihi:07.08.2024

Yayın Tarihi:31.12.2024

Atıf: Gürbüz, S. (2024). Mülteci gerçeği ve genç işsizlik sorunu: Türkiye için Toda-Yamamoto nedensellik analizi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(3), 1523-1533. Doi: 10.33437/ksusbd.1500905

GİRİŞ

Dünyada her yıl milyonlarca insan çeşitli sebeplerle ikamet ettiği bölge ya da ülkeden göç etmek durumunda kalmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR, 2024) verilerine göre 2023 yılı ortalarında yaklaşık 110 milyon insan savaş, şiddet, doğal afet, kamu düzenini bozan olaylar ya da insan hakları ihlalleri gibi sebeplerden ötürü yerlerinden edilmiştir. Bu kişilerden 62,5 milyon kişi ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalırken, 36,4 milyon kişi mülteci, 6,1 milyon kişi sığınmacı, 5,3 milyon kişi ise uluslararası korumaya ihtiyacı olan kişi şeklinde başka ülkelere göç etmiştir.

Mültecilerin ekonomiye ve sosyal hayata entegrasyonu, ülkenin dili, eğitim düzeyleri ve iş deneyimleri gibi etmenler iş bulmaları konusunda zorluklara neden olabilmektedir. Diğer taraftan mültecilerin başka ülkelere göç etmesi çok ciddi sosyal, ekonomik ve siyasal sonuçlara yol açan küresel bir sorun haline gelmiştir. Bu göçler ev sahibi ülkelerde özellikle işsizlik ve işgücü piyasası dinamikleri açısından yoğun tartışmalara neden olmuştur. Bu tartışmaların en önemli argümanlarından birisi, mültecilerin ev sahibi ülke vatandaşlarının işsizlik oranları üzerine etkileri olabileceğidir. Friedberg ve Hunt (1995), mülteci akınlarının iş rekabetini artıracaklarını ve dolayısıyla ülke vatandaşları arasında işsizlik oranlarını artırabileceğinden bahsetmektedir. Borjas (2003) ise mültecilerin gelişimle birlikte, özellikle vasıfsız eleman ihtiyacı olan sektörlerde, ücretler üzerinde aşağı yönlü bir hareket ortaya çıktığını ve bu şekilde ülke vatandaşlarının işsiz kaldığına değinmektedir. Bu argümanın tersi şekilde görüşler de bulunmaktadır. Ruiz ve Vargas-Silva (2017), mültecilerin işgücü açığını kapatarak ve ülkedeki talebi artırarak ekonomiye olumlu etkiler sağlayabileceğini iddia etmektedir. Peri (2014) ise asıl etkinin işgücü piyasasının esnekliğine, mültecilerin eğitim düzeyi, nitelikleri ve ev sahibi ülkenin ekonomik koşullarına göre belirlenebileceğini öne sürmektedir.

Uluslararası göç ile ilgili çok farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki Neo-Klasik göç kuramıdır. Hicks (1932), Lewis (1954), Haris ve Todaro (1970)'nun çalışmalarıyla ortaya konan bu kuram, uluslararası işgücü piyasasında ortaya çıkan reel ücret farklılıkları ve işgücü arzında yaşanan eksiklikler ile göçün oluştuğunu öne sürmektedir. Massey vd. (1993) ise ikili işgücü piyasası kuramı ile uluslararası işgücü göçünü açıklamaya çalışmaktadır. Bu kuram, işgücü göçünün temel olarak gelişmiş ülkelerin işgücü talebi ile ortaya çıktığını öne sürmektedir. Özellikle, hiçbir vasa ihtiyaç duymayan sektörlerin uluslararası işgücünü talep ettiğini, kendi ülke vatandaşlarına ise daha yüksek maaş ve çalışma koşullarını sağladığını belirtmektedirler. Stark (1978), tarafından öne sürülen "Yeni Ekonomi Kuramı" ise uluslararası işgücü göçünün aile ya da hane halkının risk paylaşımı yapması saikiyle ortaya çıktığını ifade etmektedir. Wallerstein (1974) tarafından geliştirilen Merkez-Çevre kuramı ise insanların sadece ekonomik kaygılarla değil, sosyo-kültürel olguları da göz önünde bulundurarak daha modern ülkelere göç etmeye çalıştıklarını öne sürmektedir.

Uluslararası işgücü göçünün ev sahibi ülkelerin enflasyonu üzerine etkileri de incelenen bir diğer husustur. Akgündüz vd. (2015), çalışmalarında Suriye'de başlayan iç savaş sonrasında özellikle Türkiye'nin Suriye sınırına yakın bölgelerindeki şehirlerde göç dalgasının oluşturduğu enflasyonu incelemişlerdir. Çalışmanın sonuçları, göç sonucunda özellikle konut talebindeki artışın etkisiyle enflasyonun arttığını, gıda enflasyonunun ise konut enflasyonundan daha düşük oranda enflasyonu artırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Zachariadis (2012) ise göç ile gelen işgücünün emek yoğun üretim süreçlerine sahip yerlerde iş bularak üretim süreçlerine katıldıklarını, yerel işgücüne kıyasla daha ucuz emek arzı sundukları için üretim maliyetini düşürdüklerini, bu yolla da ülkedeki enflasyonun düşmesine yardımcı olduklarını öne sürmektedir.

Türkiye, bünyesinde barındırdığı yaklaşık 3,5 milyon mülteci ile Dünya'da en fazla mülteciye sahip ülkelerinden birisidir. 2010 yılında Tunus'ta başlayan halk ayaklanmalarının doğudaki ülkelere yayılmasıyla birlikte, toplumda Arap Baharı olarak adlandırılan süreç başlamıştır. 2011 yılının başlarında Suriye Arap Cumhuriyetinde de olayların başlaması sonrasında devlet başkanı Beşar Esad güvenlik güçlerini zor kullanarak olayları bastırmak üzere görevlendirmiştir. Diğer ülkelerdeki ayaklanmanın aksine, Suriye'deki olaylar hala sonlanabilmiş değildir. Protestoların başlamasından 2022 yılının sonuna kadar geçen 11 yıllık süreçte UNHCR verilerine göre yaklaşık 6,7 milyon kişi

Suriye'den göç etmek zorunda kalmıştır. Göç eden mültecilerin yaklaşık 3,2 milyonu komşu ülke Türkiye'ye iltica etmiştir.

Çalışmada, Dünya'da en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülkelerden birisi olan Türkiye'de genç işsizlik oranının göç, enflasyon ve asgari ücret gibi değişkenlerin hangisinden ya da hangilerinden etkilendiği ortaya konulmak istenmektedir. Kırılgan bir yapıya sahip olan Türkiye ekonomisindeki her makro iktisadi hususun dikkatli bir şekilde incelenmesi, kırılgan yapının güçlendirilmesine yardımcı olabilecektir. Bu amacı gerçekleştirebilmek adına, ilk önce ilgili literatür detaylı bir şekilde açıklanacak, daha sonra değişkenler ile ilgi temel tanımlamalar yapılacaktır. Son olarak ise, eldeki veriler ile ekonometrik bir analiz gerçekleştirilecek ve elde edilen bulgular ışığında değerlendirmeler yapılacaktır.

Literatür Taraması

Literatür taraması gerçekleştirilirken, önce göçmenlerin misafir oldukları ülkedeki işgücü piyasasına etkilerini inceleyen çalışmalar ele alınacaktır. Daha sonra ise göçmenlerin misafir oldukları ülkenin enflasyon oranları üzerine etkilerini inceleyen çalışmalar incelenecektir.

Ele alınan ilk grup, göçmenlerin göç ettikleri ülkelerin işgücü piyasasına etkilerini inceleyen çalışmalardır. Card (1990), Mariel limanından Miami'ye gelen göçmenlerin Miami işgücü piyasasına etkilerini incelemiştir. 1980 yılında gerçekleşen bu olayın Miami'deki işgücünü %7 oranında artırdığını, hiçbir vasfa ihtiyaç duymayan sektörlerde ise bu oranın daha yüksek olduğunu belirtmektedir. Yaşanan bu göç dalgasının Miami'deki işsizlik oranı üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı ortaya konmuştur. Friedberg ve Hunt (1995), Avrupa'daki göçmenlerin işgücü piyasasına etkilerini inceledikleri çalışmalarında, göçmenlerin işsizlik oranı üzerine kısıtlı bir etkiye neden olduğunu tespit etmişlerdir. Borjas (2003), aynı eğitim düzeyine sahip olan ancak iş tecrübeleri farklı olan göçmenler ve yerli işçiler arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Analiz sonuçları, göçmenlerin yerli işçilerin ücretlerini düşürdüğünü ortaya koymaktadır. Angrist & Kugler (2003), 18 Avrupa Birliği üyesi ülke için yaptıkları çalışma sonucunda uluslararası göçte meydana gelen yüzde onluk bir artışın işsizliği % 0,2-0,7 oranları arasında etkilediğini tespit etmişlerdir. Venturini ve Villosio (2004), 1993-1997 yılları arasında İtalya'ya gelen göçmenlerin işsizliğe etkilerini araştırmışlardır. Yaptıkları analiz sonucunda uluslararası işgücü göçü sonucunda ülkedeki işsizliğin arttığını tespit etmişlerdir. Sareya vd. (2015), Malezya'da göç oranı ve istihdam oranı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Eşbütünleşme analizi sonuçları, göç oranı ve istihdam oranı arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunu, Granger nedensellik analizi sonuçları ise kısa dönemde bu iki değişken arasında herhangi bir ilişki olmadığını ortaya koymaktadır. Sağiroğlu (2016), Suriye'den gelen göçmenlerin Suriye sınırına yakın illerdeki istihdama etkisini araştırmıştır. Şanlıurfa ve Mardin'de dış göçlerin işsizlik oranlarını artırdığını, Kilis ve Gaziantep'te ise dış göçlerin etkisinin olmadığını ifade etmektedir. Ancak, kayıt dışı istihdamda ise tersi bir durumun gözlemlendiğini söylemektedir. Suriyeli işçilerin kayıt dışı olarak daha düşük ücretlerle çalışmayı kabul ettiği için bu alandaki işsizlik oranlarını yükselttiğini belirtmektedir. Altunç vd. (2017), Türkiye için yaptıkları çalışmada uluslararası göçlerin işsizlik, enflasyon ve ekonomik büyüme üzerine etkilerini araştırmışlardır. Çalışmanın sonuçları, Türkiye'ye gelen mültecilerin işsizlik ve enflasyon üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını, göçler ile ekonomik büyüme arasında ise çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Nurdoğan ve Şahin (2019), 1995-2019 tarihleri arasında Türkiye'de bulunan yabancı sayısı ile işsiz kişi sayısı arasındaki ilişkiyi eşbütünleşme ve nedensellik analizi kullanarak tespit etmeye çalışmışlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre, Türkiye'de bulunan yabancı sayısı arttıkça işsiz kişi sayısı da artmaktadır. Köseoğlu ve Artan (2020), 27 OECD ülkesi için gerçekleştirdikleri panel veri analizi ile uluslararası göçün işsizlik ve kişi başı milli gelire etkilerini araştırmışlardır. Çalışmanın sonuçları, işsizlik oranlarında meydana gelen yüzde bir artışın ülkeye gelen göçü yüzde 0,3 azalttığını tespit etmişlerdir. Ülkelerin kendine has karakteristiklerine göre her ülkede farklı şekilde etkilerin ortaya çıkabileceğini ifade etmektedirler. Demirkol (2024), 1991-2021 yılları arasında Türkiye'ye gelen mültecilerin işsizlik oranına etkilerini ARDL yöntemi ile incelemiştir. Çalışmanın sonuçları, ülkeye gelen mültecilerin işsizlik oranlarını artırıcı etki oluşturduğunu göstermektedir.

Bu grupta ise göçmenlerin misafir oldukları ülkenin enflasyon oranlarına etkilerini inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Saiz (2003), ABD'de göçlerin bölgesel konut fiyatları ve enflasyon üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Çalışmanın sonuçları, göçlerin konut talebini artırmasından dolayı konut fiyatlarını artırdığını ancak bu artışın enflasyonda her zaman artışa yol açamayabileceğini işaret

etmektedir. Felbermayr, Geis ve Kohler (2010), Almanya’da göçmenlerin enflasyon üzerinde bir etkiye sahip olup olmadıklarını incelemiştir. Çalışma sonuçlarına göre, göçmenlerin işgücü piyasasında rekabeti artırdıkları için ücretlerin genel anlamda düşmeye başladığını ve bu yolla üretim maliyetlerinin düştüğünü, bu düşüşün de enflasyon oranlarını azalttığını ifade etmişlerdir. Nathan ve Lee (2013), Birleşik Krallıkta uluslararası işgücü göçünün enflasyon oranına etkilerini incelemiştir. Çalışma sonuçları, göçmenlerin düşük ücretli işlerde çalıştıkları için hafif deflasyonist etkiye neden olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanında, göçmenlerin işgücü arzında artışa yol açması nedeniyle üretkenliğin artmasına yardımcı olabileceğini ve bu şekilde yaşanan arz artışı sonucunda da deflasyonun ortaya çıkmış olabileceğini ifade etmektedirler. Boubtane vd. (2013), çeşitli OECD ülkelerini ele aldıkları çalışmalarında uluslararası göçlerin enflasyon üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmanın sonucunda, göçlerin enflasyonu dengeleyici bir etkisinin olduğunu tespit etmişlerdir. Yazarlar bu sonuçları göçmenlerin düşük fiyatlardan çalışmayı kabul etmesi sonucunda üretim maliyetlerinin düşmesiyle açıklamaktadırlar. Ortega ve Peri (2014), OECD ülkeleri için yaptıkları çalışma sonucunda, göçlerin enflasyon oranlarını düşürdüğünü tespit etmişlerdir. Elde ettikleri bu sonucun sebepleri olarak, artan işgücü arzı ve verimlilik ile düşen üretim maliyetleri olarak değerlendirmektedirler.

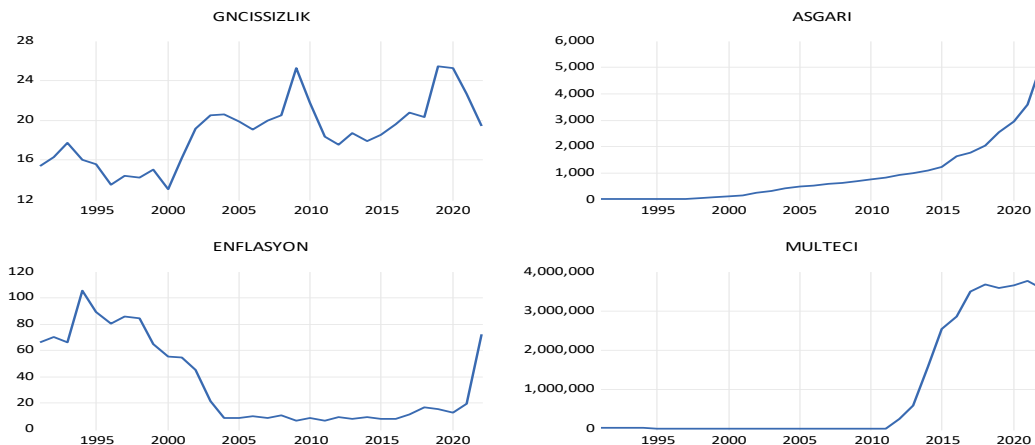
Veri ve Metodoloji

Çalışmada, Dünya’da en fazla mülteciyi bünyesinde bulunduran ülke konumunda olan Türkiye’ye gelen uluslararası göçün genç işsizlik ve enflasyon oranı üzerinde etkisinin olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmaktadır. Analiz için kullanılacak veri seti 1991-2022 yıllarını kapsayan yıllık verilerden oluşmaktadır. Çalışmada kullanılan değişkenler için iki farklı veri tabanı kullanılmıştır. Kullanılan değişkenlerin ölçüm farklılıklarının ekonometrik analizde soruna yol açmaması için bazı değişkenlerin logaritması alınmıştır. Tablo 1’de, çalışmada kullanılan değişkenlerin tanımı ve alındığı kaynak bilgileri sunulmaktadır.

Tablo 1. Değişkenler ve edinildiği kaynaklar

Değişkenin Kısaltması	Tam Adı	Alındığı Kaynak
logmülteci	Logaritması Alınmış Yıllık Mülteci Sayısı	OurWorldinData
Gissizlik	Yıllık Genç İşsizlik Oranı	TCMB EVDS
Enflasyon	Yıllık Enflasyon Artış Oranı	TCMB EVDS
logasgari	Logaritması Alınmış Yıllık Asgari Ücret	TCMB EVDS

Çalışmada kullanılan asgari ücret değişkeni bazı yıllarda 12 ay boyunca sabit kalırken, özellikle enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde 6 ayda bir zam olarak ödenmiştir. Bu dönemlerde 6 aylık asgari ücretin ortalaması alınmış ve yıllık asgari ücret olarak çalışmaya dâhil edilmiştir.

Şekil 1. Değişkenlere ait grafikler

Şekil 1’de yer alan grafikler incelendiğinde hemen hemen serilerin tamamında bazı dönemlerde yapısal değişimlerin ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Birçok ekonomide ani şoklar ya da yapısal kırılmalar olabilir. Bu değişikliklerin dikkate alınmaması bazı istatistiksel problemlere neden olabilmektedir. Bu tip durumlarda, serilerin durağanlığı test edilirken yapısal kırılmaların da göz

önünde bulundurulması kullanılacak modellerin seçiminde daha doğru karar alınmasına yardımcı olabilecektir.

Durağanlık sınaması, serilerin ortalaması ve varyansının zaman içinde değişmediği ve iki dönem arasındaki ortak varyansın dönemler arasındaki uzaklığa bağlı olduğu olasılıklı bir süreçtir (Gujarati, 1999: 719). Eğer seriler yukarıdaki tanıma uyuyorsa serilerin durağan olduğu kabul edilir. Serilerin birim kök içerip içermediğini kontrol etmek için genellikle Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi tercih edilmektedir. Buradaki temel nokta, serilerin geçici şoklardan mı yoksa kalıcı şoklardan mı etkilendiğini tespit etmektir. Bir serinin durağanlık sınaması aşağıdaki şekilde gerçekleştirilmektedir;

$$\Delta y_t = c + \varphi_t + \alpha y_{t-1} + \sum_{i=1}^k c_i \Delta y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (1)$$

Denklem 1'de Δ serinin birinci farkını, y_{t-1} incelenen seriyi, t değişkenin zaman trendini, k uygun gecikme sayısını, ε ise beyaz gürültüye sahip hata terimlerini ifade etmektedir (Glynn vd. 2007: 4)

Çalışmada tercih edilen bir diğer birim kök testi ise, içsel olarak bir yapısal kırılmayı modele dâhil eden Zivot- Andrews birim kök testidir. Bu birim kök testinde üç model bulunmaktadır;

$$x_t = a + bx_{t-1} + \beta_t + \omega DU_t(\sigma) + \sum_{j=1}^k d_j \Delta x_{t-j} + u_t \quad (\text{Model A})$$

$$x_t = a + bx_{t-1} + \beta_t + \psi DT_t(\sigma) + \sum_{j=1}^k d_j \Delta x_{t-j} + u_t \quad (\text{Model B})$$

$$x_t = a + bx_{t-1} + \beta_t + \psi DU_t(\sigma) + \delta DT_t(\sigma) + \sum_{j=1}^k d_j \Delta x_{t-j} + u_t \quad (\text{Model C})$$

Zivot-Andrews birim kök testinde oluşturulan Model A, düzeyde meydana gelen kırılmayı, Model B eğimde meydana gelen kırılmayı, Model C hem eğimde hem de düzeyde meydana gelen kırılmayı tespit etmektedir. Modellerde yer alan DU ve DT, kırılmayı tespit etmek amacıyla kullanılan kukla değişkenlerdir (T_B). Eğer $t > T_B$ olur ise, kukla değişken 1 değerini, aksi durumda ise 0 değerini almaktadır (Zivot ve Andrews, 1992: 254).

$$gissizlik = \beta_0 + \beta_1 \log mülteci + \beta_2 enflasyon + \beta_3 log asgari + \varepsilon \quad (2)$$

Denklem 5'te çalışmada kullanılan temel denklem gösterilmektedir. Genç işsizlik oranı modelde bağımlı değişken olarak yer almaktadır. Mülteci sayısı, enflasyon oranı ve asgari ücret değişkenleri ise bağımsız değişkenlerdir. Bağımsız değişkenlerinin başında yer alan ifadeler her bir değişken için bulunan katsayıyı, ε ifadesi ise hata terimini ifade etmektedir.

Birim kök testleri uygulandıktan sonra, serilerin aynı düzeyde durağan olması durumunda eşbütünleşme analizi yapılabilmektedir. Çalışmada, yapısal kırılmalar da dikkate alındığı için, eşbütünleşme analizi de tek yapısal kırılmanın içsel olarak belirlendiği Gregory-Hansen eşbütünleşme analizi olarak tercih edilmiştir. Zivot-Andrews birim kök analizinde olduğu gibi burada da üç temel model bulunmaktadır. Bu modeller (Gregory ve Hansen, 1996: 556);

$$X_t = \gamma_1 + \gamma_2 DU_{tk} + \delta_1 Y_t + u_t \quad (\text{Model 1}) \quad (3)$$

$$X_t = \gamma_1 + \gamma_2 DU_{tk} + u_3 t + \delta_1 Y_t + u_t \quad (\text{Model 2}) \quad (4)$$

$$X_t = \gamma_1 + \gamma_2 DU_{tk} + \delta_1 Y_t + \delta_2 Y_t DU_t + u_t \quad (\text{Model 3}) \quad (5)$$

Her üç modelde de yer alan X ifadesi bağımlı değişkeni, Y ise bağımsız değişken(ler)i ifade etmektedir. γ_1 ifadesi, kırılma tarihinden önceki kısmın eğimini, γ_2 ifadesi ise kırılma tarihinden sonraki kısmın eğimini göstermektedir. Eğer $t > k$ olursa kukla değişkenler 1 değerini alırken tersi durumda ise 0 olmaktadır.

Gerçekleştirilen birim kök ve eşbütünleşme analizi sonucunda değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü tayin etmek için nedensellik analizi kullanılacaktır. Herhangi bir kısıtın yer almadığı VAR analizi yapılırken serilerin birinci dereceden farkları dikkate alındığında seri ile ilgili bilgi kayıpları ortaya çıkabilmektedir. Toda-Yamamoto nedensellik analizi yapılırken oluşturulan VAR modelinde ise tüm seriler düzey değerleriyle kullanılmakta ve böylece seriler ile ilgili bilgi kaybı ihtimali minimuma düşürülür (Toda ve Yamamoto, 1995).

Toda-Yamamoto nedensellik analizinde, VAR modeli için uygun gecikme uzunluğu (n) ve birim kök testleri sonucunda elde edilen en büyük durağanlık derecesi (d_{max}) tespit edilir. Daha sonra da, $(n + d_{max})$ toplamından oluşan bir VAR modeli tahmini gerçekleştirilir. Tahmin yapıldıktan sonra görünüşte ilgisiz regresyon tahmini gerçekleştirilir. Buradan elde edilen katsayılar WALD testi ile sınanır. $H_0: a_{1i} = 0$ ve $H_0: a_{2i} = 0$ hipotezleri sorgulanır. Hesaplanan değerler $(n + d_{max})$ serbestlik dereceli kıkare tablo değerinden büyük çıkması durumunda temel hipotezler reddedilir.

Analiz Sonuçları

Seriler arasındaki ilişki incelenmeden önce, hangi yöntemin tercih edilmesi gerektiğini anlamaya yardımcı olacak bazı hususlar bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi ise birim kök testleridir. Birim kök testleri, serilerin durağan olup olmadığının anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Bu çalışmada, serilerin durağanlığını sınamak için ADF birim kök testi ve bir kırılmayı dikkate alan Zivot-Andrews birim kök testi uygulanmıştır. Aşağıda sunulan tablolar, ilgili serilerin düzey değerlerini ve birinci farklarını alarak yapılan ADF ve Zivot-Andrews birim kök testlerinin sonuçlarını sunmaktadır.

Tablo 2. Serilerin düzey değerleri için ADF birim kök testi sonuçları

Değişken	Model	ADF Test İstatistiği
Enflasyon	Sabit	-1,238 (1)
	Sabit+Trend	0,315 (2)
Gişsizlik	Sabit	-1,970 (0)
	Sabit+Trend	-2,481 (0)
Logasgari	Sabit	-1,722 (1)
	Sabit+Trend	-1,722 (1)
Logmülteci	Sabit	0,262 (0)
	Sabit+Trend	-2,214 (1)

Not: Parantez içerisindeki değerler gecikme sayısını göstermektedir.

* %10 anlamlılık derecesinde kritik değer

** %5 anlamlılık derecesinde kritik değer

*** %1 anlamlılık derecesinde kritik değer

Çalışmada kullanılan serilerin düzey değerleri için kullanılan ADF birim kök testi sonuçları Tablo 2'de sunulmuştur. Elde edilen sonuçlar incelendiğinde, serilerin tamamının %1, %5 ve %10 anlamlılık derecesinde kritik değerlerden küçük olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda serilerin durağan olmadığına yönelik H_0 hipotezi reddedilememektedir. Yani, serilerin tamamı düzey değerlerinde durağan değildir ve birim kök içermektedir.

Tablo 3. Serilerin birinci farkları için ADF birim kök testi sonuçları

Değişken	Model	ADF Test İstatistiği
Enflasyon	Sabit	-3,433 (0)**
	Sabit+Trend	-3,670 (0)**
Gişsizlik	Sabit	-4,739 (0)***
	Sabit+Trend	-4,654 (0)***
Logasgari	Sabit	-3,307 (0)**
	Sabit+Trend	-3,883 (0)**
Logmülteci	Sabit	-3,499 (0)**
	Sabit+Trend	-3,711 (1)**

Not: Parantez içerisindeki değerler gecikme sayısını göstermektedir.

* %10 anlamlılık derecesinde kritik değer

** %5 anlamlılık derecesinde kritik değer

*** %1 anlamlılık derecesinde kritik değer

Serilerin birinci farkı alınarak gerçekleştirilen ADF birim kök testi sonuçlarına bakıldığında, işsizlik değişkeninin hem sabitte hem de sabit+trend'de %1 anlamlılık derecesine sahip kritik değerlerde H_0 hipotezini reddedecek değeri verdiği görülmektedir. Asgari ücret ve mülteci değişkenlerinde ise her iki modelde de %5 anlamlılık derecesinde H_0 hipotezi reddedilebilmektedir. Enflasyon değişkeninde ise sabitli modelde %5, sabit+trend içeren modelde ise %10 anlamlılık derecesinde H_0 hipotezi reddedilmektedir. Yani, serilerin birinci farkı alındığında tüm değişkenler durağan hale gelmektedir.

Tablo 4. Serilerin düzey değerleri için Zivot-Andrews birim kök testi sonuçları

Değişkenler	Enflasyon	Gıışsızlık	Logasgari	Logmülteci	%1 c.v	%5 c.v	%10 c.v.
Model 1	-1,436 (0) (2002)	-3,678 (1) (2002)	-3,361 (1) (2005)	-3,181 (1) (2012)	-5,34	-4,93	-4,58
Model 2	-2,156 (0) (2010)	-3,206 (1) (2008)	-4,001 (3) (2018)	-2,696 (1) (1998)	-4,80	-4,42	-4,11
Model 3	-2,121 (0) (2010)	-4,010 (1) (2001)	-4,184 (3) (2017)	-3,542 (1) (2012)	-5,57	-5,08	-4,82

Not: Parantez içerisindeki değerler gecikme sayısını göstermektedir.

* %10 anlamlılık derecesinde kritik değer

** %5 anlamlılık derecesinde kritik değer

*** %1 anlamlılık derecesinde kritik değer

ADF birim kök testlerinin sağlamasını yapmak ve yapısal kırılmaları da gözlemleyebilmek adına gerçekleştirilen Zivot-Andrews birim kök testi sonuçlarına göre, düzey değerlerine tüm seriler için t istatistik değerleri %1, %5 ve %10 anlamlılık derecesindeki kritik değerlerden mutlak değerce büyük değildir. Bu sonuç, serilerin yapısal kırılma altında birim kök içerdiğine yönelik H_0 hipotezinin reddedilemeyeceği anlamına gelmektedir. Yani serilerin tamamı, yapısal kırılma altında durağan değildir.

Tablo 5. Serilerin birinci farkları için Zivot-Andrews birim kök testi sonuçları

Değişkenler	Δ Enflasyon	Δ Gıışsızlık	Δ Logasgari	Δ Logmülteci	%1 c.v	%5 c.v	%10 c.v.
Model 1	-5,027 (0)** (2004)	-5,050 (0)** (2010)	-5,351 (0)*** (2000)	-4,964 (0)** (2016)	-5,34	-4,93	-4,58
Model 2	-4,768 (0)** (2004)	-4,745 (0)** (2003)	-4,878 (0)*** (2009)	-5,012 (0)*** (2013)	-4,80	-4,42	-4,11
Model 3	-5,163 (0)** (2005)	-4,952 (0)* (2001)	-5,623 (0)*** (2005)	-6,785 (0) (2012)***	-5,57	-5,08	-4,82

Not: Parantez içerisindeki değerler gecikme sayısını göstermektedir.

* %10 anlamlılık derecesinde kritik değer

** %5 anlamlılık derecesinde kritik değer

*** %1 anlamlılık derecesinde kritik değer

Serilerin birinci farkı alındıktan sonra gerçekleştirilen Zivot-Andrews birim kök testi sonuçları incelendiğinde, tüm değişkenlere ait t istatistik sonuçlarının neredeyse tüm anlamlılık derecelerindeki kritik değerlerden mutlak değerce büyük olduğu gözlemlenmektedir. Bu durumda, serilerin yapısal kırılma altında birim kök içerdiğine yönelik H_0 hipotezi reddedilmektedir. Yani, serilerin birinci farklı alındığında yapısal kırılma altında durağan oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Serilerin aynı dereceden durağan oldukları tespit edildikten sonra, serilerin birlikte hareket edip etmediğini gözlemlemek amacıyla tek yapısal kırılmanın tespitine olanak veren Gregory-Hansen eşbütünleşme analizi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen t istatistik değerleri Gregory-Hansen (1996)'nın çalışmasında sunulan kritik değerlerle kıyaslanmaktadır. Eğer t istatistiği tablo değerinden mutlak değerce büyükse serilerin yapısal kırılma altında eşbütünleşik olmadığına dair H_0 temel hipotezi

reddedilmektedir. Tablo 6’da sunulan t istatistik değerleri, Model 1’de %5 Model 2 ve Model 3’te ise %1 anlamlılık derecesine sahip değerlerden mutlak değerce büyüktür. Yani, her üç modelde de serilerin yapısal kırılma altında eşbütünleşik olduğu söylenebilir.

Eşbütünleşme test sonucunda, seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı tespit edilmiş olup, bu ilişkinin yönünü tespit etmek için Toda- Yamamoto nedensellik analizi seçilmiştir. Ancak, daha önceden de bahsedildiği üzere, bu analizi gerçekleştirmek için öncelikle VAR modeli oluşturulması gerekmektedir. Oluşturulan VAR modelinde, Akaike ve Schwarz bilgi kriterlerine bakılarak 5 gecikme uygun sayı olarak seçilmiştir. Birim kök testlerinde elde edilen maksimum fark derecesi ise 1 bulunmuştu. Bu iki sayının toplamıyla Toda-Yamamoto analizi için oluşturulan VAR modeli 6 gecikmeli olarak tahmin edilmiştir. Bu modelin güvenilirliğini test etmek için otokorelasyon ve değişen varyans sorununun olup olmadığı incelenmiş ve her ikisi ile ilgili olumsuz bir sonuç gözlemlenmemiştir. Elde edilen katsayılar için yapılan WALD testi sonucunda elde edilen nedensellik ilişkisi sonuçları Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 6. Toda- Yamamoto nedensellik testi sonuçları

Değişken 1	Değişken 2	Değer	Prob.
Asgari Ücret	Genç İşsizlik	11,246	0,0239
Enflasyon	Genç İşsizlik	3,231	0,5199
Mülteci	Genç İşsizlik	9,873	0,0426
Genç İşsizlik	Asgari Ücret	6,456	0,1675
Enflasyon	Asgari Ücret	17,524	0,0015
Mülteci	Asgari Ücret	9,876	0,0425
Genç İşsizlik	Enflasyon	49,053	0,0000
Asgari Ücret	Enflasyon	7,173	0,1270
Mülteci	Enflasyon	13,327	0,0097
Genç İşsizlik	Mülteci	25,875	0,0000
Asgari Ücret	Mülteci	9,662	0,0465
Enflasyon	Mülteci	9,270	0,0546

Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin tespiti için gerçekleştirilen Toda-Yamamoto nedensellik analizi sonuçları incelendiğinde, mülteci sayısı ve genç işsizlik oranı arasında çift taraflı nedensellik ilişkisi göze çarpmaktadır. Benzer şekilde mülteci sayısı ile asgari ücret arasında da çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Asgari ücretten genç işsizlik oranına, enflasyondan asgari ücrete, genç işsizlik oranından enflasyona, mülteci sayısından enflasyona doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Enflasyon oranından genç işsizlik oranına, genç işsizlik oranından asgari ücrete, asgari ücretten enflasyona, enflasyondan mülteci sayısına doğru ise nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Son zamanlarda gerek ülke içerisinde yaşanan çatışmalar, gerek doğal afetler, gerekse de siyasi ya da ekonomik gerekçelerle birçok insan buldukları bölgelerden göç etmek durumunda kalmaktadır. 11 Eylül saldırılarından sonra ABD’nin Afganistan ve Irak’ta başlattığı savaş milyonlarca insanın ülkesinden göç etmesine neden olmuştu. 2010 yılında Kuzey Afrika ülkelerinde ortaya çıkan Arap Baharı olayları, bu bölgede siyasal ve ekonomik istikrarsızlıkların temel sebebi olmuştur. 2011 yılında Suriye’de başlayan olaylar, çok kısa sürede ülke geneline yayılmış ve yaşanan güvensizlik ortamı sonucunda birçok Suriyeli ülkesini terk etmek durumunda kalmıştır. Bu göç dalgasından en çok etkilenen ülkelerden birisi de Suriye’nin sınır komşusu olan Türkiye olmuştur.

Yaşanan göçler, hem göç eden insanların kendi ülkelerini hem de göç ettikleri ülkeleri ekonomik ve sosyal açıdan ciddi şekilde etkilemiştir. İlgili literatürde yer alan çalışmaların bir kısmı, göç eden insanların ülke vatandaşlarının işlerini ellerinden aldığını ve o ülkede yaşattıkları talep artışı nedeniyle de enflasyonu artırdıklarını öne sürmektedir. Diğer kısım çalışmalarda ise, mültecilerin misafir oldukları ülkelere ucuz işgücü kazandırdıklarını ve bu nedenle de ülke üretiminde artışa neden olduklarını iddia etmektedir. Bu çalışmada da ilgili literatürde öne sürülen görüşlerin Türkiye özelinde sağlaması yapılmaya çalışılmaktadır. 2018 yılından itibaren hissedilir derecede artış gösteren enflasyon ve 2020 yılında ortaya çıkan pandemi kaynaklı işsizlik artışının mültecilerden de etkilenip etkilenmediği

incelenmiştir. Bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran temel özellik, yapısal kırılmaları da dikkate alan modelleri tercih etmesi ve pandemi sonrası süreci de göz önünde bulundurması olarak gösterilebilir.

Yapılan analizler sonucunda elde edilen bulguların ayrı ayrı incelenmesi politik önermeler açısından daha anlaşılır olabilecektir. Çalışmanın temel hareket noktasını temsil eden mülteci sayısı ve genç işsizlik oranı arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Bu sonucun muhtemel nedeni, yükselen mülteci sayısı nedeniyle, özellikle hiçbir vasıf aramayan işlerde daha uygun ücretlerde çalıştırılacak işgücü bulunmuş olması, Türkiye’de yaşayan gençlerin maaş konusunda mültecilerle rekabet edebilirliğini kısıtlamaktadır. Ek olarak, Yükseköğretimde eğitim gören Türkiye vatandaşı olan gençlerin iş tecrübesi konusunda geride kalmış olmaları da özel sektörde tercih edilmemelerinin sebebi olabilir. Ayrıca genç işsiz oranının da mülteci sayısını etkilemesinin temelinde benzer bir olgunun olabileceğini düşünmek te yanlış olmayabilir. Yükseköğretim mezunu gençler daha yüksek maaş beklentisi içerisinde olduğu zaman, vasıfsız işçilere ödenen düşük maaş nedeniyle işgücü arzına katılmakta isteksiz olabilirler. İşgücü arzında meydana gelen daralma da mültecileri ülkeye çekebilecek bir faktör olarak değerlendirilebilir. Politika yapımcıların genç işsizlik oranını düşürmek ve mülteci akınını durdurmak için yapabilecekleri en önemli değişiklik, yeni mezun gençleri daha makul ücretlerle işgücü arzına dâhil edebilmek olabilir. Bunun için, işverenlere verilebilecek teşvikler ya da muafiyetler etkili olabilecek bir yöntem olarak değerlendirilmektedir.

Genç işsizlik oranından enflasyona doğru tespit edilen tek yönlü nedensellik ilişkisi ise, literatürde yer alan mültecilerin misafir oldukları ülkede üretime katkı sağladığı varsayımını etkisiz hale getirmektedir. Bunun sebebi olarak, ülkede yaşayan mültecilerin ciddi bir miktarının üretim süreçlerinde yer almaması ya da katma değeri düşük üretim sektörlerinde yer almaları düşünülebilir. Avrupa Birliği üyesi ülkelerin belirli vasıfları taşıyan mültecileri kabul etmesi, bu alanda alınabilecek önlemlerden birisi olabilecektir.

Son olarak, enflasyondan asgari ücrete doğru tespit edilen tek yönlü ilişki, teorinin normal biçimde işlediğini ortaya koymaktadır. Enflasyonun artması sonucunda gelir seviyesi azalan asgari ücretli çalışanların alım gücünü artırabilmek için asgari ücrette artış yapılması gerekecektir. Enflasyona karşı üretilecek çözüm önerilerinin, özellikle alt gelir gurubuna sahip kişilerin alım gücünü de aşırı etkilememesi elzemdir. Bu açıdan bakıldığında, enflasyona karşı alınabilecek en etkili önlemin arzı artırıcı tedbirler olması daha uygun olacaktır. Ayrıca, asgari ücretlerin makul seviyelerde artmasının enflasyon oranı üzerinde etkisinin olmayabileceği de söylenebilir.

KAYNAKÇA

Akgündüz, Y. Van Den Berg, M. & Hassink, W.H. (2015). The impact of refugee crises on Host Labor Markets: The case of the Syrian refugee crisis, *IZA Discussion Paper*, No: 8841.

Altunç, Ö. F., Uçan, O., & Akyıldız, A. (2017). Dış göçlerin Türkiye ekonomisinde işsizlik enflasyon ve ekonomik büyüme üzerine etkileri: Ekonometrik Bir Analiz. *Researcher*, 5(1), 197-211.

Angrist, D. & Kugler, D.A. (2003). Protective or counter – productive? Labour market institutions and the effect of immigration EU Natives, *Oxford University Press on behalf of the Royal Economic Society*.

Borjas, G. J. (2003). The labor demand curve is downward sloping: Reexamining the impact of immigration on the labor market. *Quarterly Journal of Economics*, 118(4), 1335-1374.

Boubtane, E., Coulibaly, D., & Rault, C. (2013). Immigration, growth, and unemployment: Panel VAR evidence from OECD countries. *Labour Economics*, 21, 1-19.

Card, D. (1990). The impact of the Mariel Boatlift on the Miami labor market. *ILR Review*, 43(2), 245-257. <https://doi.org/10.1177/001979399004300205>

Demirkol, A. (2024). The prolonged dilemma: Refugees' impact on labour market in Türkiye. *International Migration*, 62(1), 252-268.

Felbermayr, G., Geis, W., & Kohler, W. (2010). Restrictive immigration policy in Germany: Pains and gains foregone? *Review of World Economics*, 146(1), 1-21.

Friedberg, R. M., & Hunt, J. (1995). The impact of immigrants on Host Country wages, employment and growth. *Journal of Economic Perspectives*, 9(2), 23-44.

Glynn, J., Perera, N., & Verma, R. (2007). Unit root tests and structural breaks: *A survey with applications*.

Gregory, Allan W. ve Hansen Bruce E. (1996). Test for cointegration in models with regime and trend shifts, *Oxford Bulletin of Economics and Statics*, 58, 99-126

Gujarati, D. N. (1999). Temel ekonometri. *Çev. Ü. Şenesen ve GG Şenesen*. İstanbul, Literatür Yayınları.

Harris, J. R. ve TODARO, M. P. (1970). "Migration, unemployment, and development: A two-sector analysis", *American Economic Review* 60(1): 126- 142.

Hicks, J.R. (1932). *The theory of wages*. London: Macmillan.

<https://www.unhcr.org/refugee-statistics/>

Köseoğlu, M., & Artan, G. (2020). Göç, işsizlik ve gelir arasındaki ilişkilerin analizi: OECD ülkeleri örneği. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 6(1), 61-81.

Lewis, W. A. (1954). "Economic development with unlimited supplies of labor". *The Manchester School of Economic and Social Studies* 22(2): 139-191

Nathan, M., & Lee, N. (2013). Cultural diversity, innovation, and entrepreneurship: Firm-level evidence from London. *Economic Geography*, 89(4), 367-394.

Nurdoğan A. K. & Şahin, M. (2019). Türkiye'ye yönelen uluslararası göç işsizliğin bir nedeni mi?". *Uluslararası Toplum ve Araştırma Dergisi*, 9(11), 2203-2221.

Ortega, F., & Peri, G. (2014). Openness and income: The roles of trade and migration. *Journal of International Economics*, 92(2), 231-251.

Peri, G. (2014). Do Immigrant workers depress the wages of native workers? *IZA World of Labor*.

Ruiz, I., & Vargas-Silva, C. (2017). Are refugees a burden? Impacts of refugee resettlement on the labor market. *Kyklos*, 70(2), 248-274

Sağiroğlu, A. Z. (2016). Not only a burden but also a contribution: Impacts of Syrians on Turkish economy. In *Turkish Migration 2016 Selected Papers* (pp. 132-138). Transnational Press London.

Saiz, A. (2003). Room in the kitchen for the melting pot: Immigration and rental prices. *The Review of Economics and Statistics*, 85(3), 502-521.

Sareya, B., Mansur, K. & Mahmud, R. (2015). Immigration and employment rate: A case study in oil palm sabah plantation sector. *Malaysian Journal of Business and Economics*, 2(1), 45-61.

Stark, O. (1978). "Economic demographic interactions in agricultural development: The case of rural-to-urban migration". *Rome: FAO*

Toda, H. Y., & Yamamoto, T. (1995). Statistical inference in vector autoregressions with possibly integrated processes. *Journal of Econometrics*, 66(1), 225-250.

Venturini, A., ve Villosio, C. (2004). Labour market effect of immigration into Italy: An empirical analysis. *International Labour Review*, 145, 91-118.

Wallerstein, I. (1974). *The modern world-system ı capitalist agriculture and the origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century, With a New Prologue*.

Zachariadis, M. (2012). Immigration and international prices. *Journal of International Economics*, 87(2), 298- 311.

Zivot, E. ve Donald W. K. Andrews (1992), Further evidence on the great crash, The oil- price shock, and the unit-root hypothesis, *Journal of Business and Economic Statistics*, July 1992, Vol. 10, No. 3